DE AGITATIE OVER DEN NACHTARBEID DER BAKKERS- GEZELLEN, IN VERBAND MET DE UITKOMSTEN DER BEROEPSTELLING VAN 1889.

De beweging over den nachtarbeid der bakkers schijnt na den kleinen storm, dien zij in November 11. te 's Gravenhage deed ontstaan, thans gekomen tot een tijdperk van rustige overweging. De oorlog is voorloopig uit. De bakkersvereeningen, welke te 's Gravenhage de zaak van de afschaffing van den nachtarbeid hebben geleid, hebben op 19 Dec. jl. besloten van de op 17 Januari 1898 aangekondigde werkstaking af te zien, doch de propaganda voort te zetten, „van oordeel „dat de afschaffing van nachtarbeid van bakkersgezellen door „menschelijkheid en billijkheid gevorderd wordt, maar dat „door de tegenwerking vooral van vakgenooten uit andere „plaatsen, die afschaffing niet op 17 Januari 1898 kan plaats „hebben.”

Het blijkt derhalve dat onder de gezellen zelve de meeningen uiteenloopen. De in 1894 opgerichte Nederlandsche Bakkersgezellenbond heeft de afschaffing van den nachtarbeid van het begin af in hare statuten opgenomen, doch toen deze Bond met werkstakingen ging dreigen was het eveneens van het begin af onzeker of dit overeenstemde met den wensch van de meerderheid van de bakkersgezellen in Nederland. Het Bestuur van dezen Bond heeft, toen de Centrale Commissie voor de Statistiek in 1895 een onderzoek instelde naar de geschiedenis en de werkzaamheid der Vakvereeningen, de vragen der Commissie onbeantwoord gelaten. Men mist dientengevolge in het boekdeel, hetwelk de Commissie in 1896 over dat onderwerp uitgegeven heeft, voor dien bond de opgave van het ledental. Doch afgaande op het getal leden

van andere dergelijke bonden, zou men kunnen gissen dat de Bakkersgezellenbond circa 800 leden heeft. De schrijver in de Economist van 15 Dec. jl. vermeldt als een feit (bl. 936), dat de Bond 5 à 6 honderd leden telt. Nu moet men weten, dat volgens de Beroepstelling van 1889 het aantal patroons en bakkersgezellen in de brood- en beschuitbakkerijen onzes lands was als volgt: ¹⁾

				Patroons.	Werklieden.
Gemeenten van meer dan 100.000 inwoners				575	2607
"	"	20.000—100.000	"	1115	2568
"	"	5.000—20.000	"	3250	4514
"	beneden	5.000	"	5083	5249
Totaal. . .				10023	14938

Tegenover dit cijfer van bijna 15000 bakkersgezellen is het bovengemelde ledental van den Bond van geringe beteekenis.

Een door mij en enkele mij bekende personen te Utrecht ingesteld onderzoek, bracht spoedig aan het licht dat er bakkersgezellen zijn, die den nachtarbeid prefereeren mits met goede rust des daags; ook zijn er die voor de kwestie onverschillig zijn; anderen wenschen de afschaffing van den arbeid 's nachts. Het bleek hoogst moeielijk te zijn zich een nauwkeurige voorstelling van den toestand des bedrijfs te vormen in eene gemeente, waar men het vindt uitgeoefend in allerlei omvang: eenige groote broodfabrieken, die met dag- en met nachtploegen werken, bakkers, die met meerdere ovens en met 8 of 10 knechten werken, doch deze niet op 't zelfde uur aan den arbeid stellen, verder bakkers, met één oven, zelve even hard 's nachts werkend als de één of twee gezellen in hun dienst. Is het brood op een laat uur gereed, dan zou men met de bestelling van het brood moeielijkheden ontmoeten, daar vele ingezetenen uit den kleinen stand het niet in den namiddag in ontvang wenschen te nemen, omdat zij in den namiddag niet

¹⁾ De personen, begrepen onder letter B in de beroepsstatistiek, zijn hier onder de patroons, en die onder letter C zijn onder de werklieden geteld.

meer te huis kunnen blijven voor huishoudelijke aangelegenheden. De belangen van de depôthouders en der rondbrengers mogen niet uit het oog worden verloren. Klaagt de een over den langdurigen arbeidstijd, de ander daarentegen erkent, dat in de 14 diensturen eenige belangrijke tusschenpoozen van rust begrepen zijn, dat de arbeid over 't geheel licht van aard is. Men behoort bij de beoordeeling van de wijze, waarop het bedrijf wordt uitgeoefend, wel te onderscheiden tusschen langen arbeidsduur en nachtarbeid. De lange arbeidsduur kan voorkomen zonder dat er des nachts gearbeid wordt, en omgekeerd de nachtarbeid behoeft niet tot een uitputtende lengte van den arbeidsduur aanleiding te geven. Er zijn bakkerijen waar sommige gezellen des avonds te 9 uur aan den arbeid gaan, eenige rustpoozen hebben en den volgenden dag te elf uren vrij zijn; anderen komen er op een later uur in den nacht, doch zijn den volgenden dag op een zooveel later uur vrij. Slechts éénmaal in de week, namelijk op Zaterdag, is de arbeidsduur langer, omdat dan ook voor den Zondag brood gebakken wordt. Een afkeurend oordeel over het bedrijf des nachts schijnt lang niet algemeen te zijn ¹⁾).

Deze indruk, welken ik door rechtstreeksche waarneming uit het leven verkregen heb, belet mij volstrekt niet om het toe te juichen, dat te 's Gravenhage fabrieken bestaan of worden opgericht, waar geen nachtarbeid zal plaats hebben. Misschien slaagt deze proef uitstekend, of zal het althans blijken, dat er in een groote stad voor deze fabrieken een arbeidsveld te vinden is naast de inrichtingen, die de oude tijdsindeeling volgen. Dan kan ieder werken naar eigen goedvinden. De dagbladen vermelden wel is waar, dat men in de Coöperatieve brood- en banketbakkerij Eigen Hulp te 's Gravenhage tot den nachtarbeid is moeten terugkeeren. Doch één mislukte poging is m. i. geen afdoend bewijs van onuitvoerbaarheid.

Uit een sociaal-economisch oogpunt evenwel is de kwestie

¹⁾ Sedert dit opstel geschreven werd, vond ik deze meening in talrijke opzichten bevestigd in de brochure van den heer Geert de Jonge, «Is afschaffing van nachtarbeid in bakkersbedrijf mogelijk?» (Amsterdam, 1898).

dieper. Sommigen vinden in de toestanden van het bedrijf uitgangspunt voor een nummer op een politiek pogram: wettelijke regeling van den arbeidsduur van volwassen mannen. Hygiene en moraal zouden voor dat bedrijf de tusschenkomst van den wetgever eischen. De nachtarbeid zou nadeelig zijn voor de gezondheid. Na het 40ste levensjaar zou bijna geen gezelschap meer in leven, althans in dienst zijn. De bakkersgezellen zouden geen dragelijk huiselijk leven hebben en daarom minder huwen.

Is dat alles inderdaad waar?

Op deze vraag geeft onze Beroepsstatistiek een antwoord.

En dit antwoord is, dat het bakkersbedrijf wat levensduur en wat huwelijksfrequentie betreft, geen noemenswaardige afwijking van het gemiddelde in andere beroepen vertoont.

In de eerste plaats vermeld ik hier voor de steden boven de 100.000 inwoners (Amsterdam, Rotterdam, 's Gravenhage), de verdeeling der werklieden in de brood- en beschootbakkerijen naar de leeftijdsklassen der Beroepstelling op ieder duizendtal werklieden, en voeg daarbij ter vergelijking dezelfde verdeeling op ieder duizendtal werklieden van alle beroepen te samen in dezelfde steden.

GEMEENTEN BOVEN DE 100.000 INWONERS.

Leeftijdsklasse. . .	13	14-15	16-17	18-22	23-24	25-35	36-50	51-60	61-65	66-70	71 en hooger
Bakkerswerklieden	20	93	185	440	174	669	632	266	80	29	14
dat is per 1000 .	7	35	71	168	66	257	242	98	30	11	5

werklieden in het

algemeen . .	2301	6854	7789	17413	6794	29924	28121	11120	3662	2142	999
dat is per 1000 .	11	58	66	148	58	255	240	95	31	18	8

Voorts blijkt uit dezelfde Beroepstelling, dat in de bedoelde gemeenten de gehuwde en de ongehuwde werklieden als volgt tot elkander stonden:

	gehuwd.	ongehuwd.
Bakkerswerklieden . . totaal	2607	1260
Werklieden in 't algemeen "	128585	57130

Men ziet uit deze cijfers, dat ten nadeele der bakkersgezellen

eerst op 66jarigen leeftijd zich eene geringe afwijking van den gemiddelden levensduur openbaart. Van iets meer belang is de afwijking in de huwelijksfrequentie. Terwijl van de bakkersgezellen 52 pCt. gehuwd is, zijn van de werklieden in 't algemeen 55 pCt. gehuwd.

Alvorens echter hieruit een slotsom te trekken, vestige men zijn aandacht op een bijzondere omstandigheid: het bakkersbedrijf vertoont in bijzondere mate het verschijnsel, dat de werklieden er opklimmen tot den stand van patroons, ondernemers op eigen risico. Het bedrijf schijnt zich bij uitstek te leenen tot uitoefening op kleine schaal. Het zou daarom kunnen zijn dat, zelfs reeds in de genoemde groote steden, menig bakkersgezel, die als gehuwd man of op hooger leeftijd niet meer in de cijfers der werklieden te vinden is, zijn plaats gevonden heeft onder de klasse der patroons.

Op het platte land althans treedt deze overgang onbetwistbaar en in sterke mate op.

Eigenaardig is het, dat naarmate men met kleinere gemeenten te doen heeft, het aantal patroons in vergelijking met de gezellen toeneemt. In de gemeenten beneden 5000 zielen vindt men bijna evenveel patroons als gezellen, maar tevens is daar verreweg de meerderheid der gezellen jong en ongehuwd, terwijl daarentegen de cijfers der patroons eerst in de hogere leeftijdsklassen groot worden en niet minder dan 85 pCt. dier patroons gehuwd zijn. Men schijnt den toestand van het bakkersbedrijf ten platte lande zich als volgt te moeten voorstellen. De patroon heeft een inwonenden ongehuwden knecht. Het bedrijf geschiedt op kleine schaal. Driemaal of viermaal 's weeks wordt brood gebakken. In de overige dagen worden beschuit-, koek en andere lekkernijen vervaardigd. Het bedrijf is bovendien gecombineerd met handel in meel en in brandstoffen. Huwt de knecht dan zet deze zelf een kleine zaak op. De oude patroon voorziet zich op nieuw van een jongen gezel. Zoo komen er ten slotte veel ondernemers, ieder met klein bedrijf. Op dezen gang van zaken zullen vrij zeker veel uitzonderingen zijn aan te wijzen, doch over 't geheel genomen is hij de eenige, die overeenstemt met de cijfers der beroepsstatistiek. Te vergeefs althans zoek ik een andere verklaring van de volgende cijfers,

voor de mannen ¹⁾), in 1889 werkzaam in Brood- en beschuitbakkerijen in de Gemeenten beneden 5000 zielen.

Leeftijdsklasse.	Ondernemers.		Werklieden.	
13	0		138	
14—15	0		551	
16—17	Gehuwd Ongehuwd	1 } 7 } 8	Gehuwd Ongehuwd	0 } 785 } 785
18—22	G. O.	33 } 79 } 112	G. O.	13 } 1762 } 1775
23—24	G. O.	79 } 58 } 137	G. O.	23 } 467 } 499
25—35	G. O.	1172 } 244 } 1416	G. O.	139 } 842 } 981
36—50	G. O.	1681 } 244 } 1925	G. O.	140 } 188 } 328
51—60	G. O.	867 } 47 } 914	G. O.	51 } 54 } 105
61—65	G. O.	251 } 12 } 263	G. O.	1 } 18 } 19
66—70	G. O.	148 } 20 } 168	G. O.	12 } 4 } 16
71 en daarboven	G. O.	129 } 11 } 140	G. O.	5 } 3 } 8
te zamen	Gehuwd Ongehuwd	4361 } 722 } 5083	Gehuwd Ongehuwd	401 } 4804 } 5205

Voor de Gemeenten van 5.000—20.000 inwoners valt, hoewel in mindere mate, eveneens sedert den 25jarigen leeftijd de vermindering der werkliedencijfers tegenover de toeneming der patroonscijfers waar te nemen:

¹⁾ De cijfers omtrent de vrouwen heb ik tot vermindering van een al te groot cijfermateriaal achterwege gelaten. Zij zijn trouwens onbeduidend.

Leeftijdsklasse.	Ondernemers.		Werklieden.	
13	—		95	
14—15	2		423	
16—17	Gehuwd	0 }	Gehuwd	
	Ongehuwd	4 }	Ongehuwd	673
18—22	G.	15 }	G.	9 }
	O.	45 }	O.	1455 }
		60		1464
23—24	G.	57 }	G.	30 }
	O.	35 }	O.	420 }
		92		450
25—35	G.	876 }	G.	191 }
	O.	142 }	O.	643 }
		1018		834
36—50	G.	1113 }	G.	165 }
	O.	81 }	O.	179 }
		1194		344
51—60	G.	523 }	G.	79 }
	O.	33 }	O.	45 }
		557		124
61—65	G.	141 }	G.	35 }
	O.	6 }	O.	7 }
		147		42
65—70	G.	104 }	G.	16 }
	O.	2 }	O.	5 }
		106		21
71 en	O.	69 }	G.	7 }
daarboven	G.	1 }	O.	1 }
		70		8

Ook hier wordt, gelijk deze cijfers doen zien, het grootste cijfer der werklieden in de leeftijdsklasse van 18—22jaar aangetroffen, doch reeds van af het 25ste jaar overtreffen de patroons verre het getal der werklieden. In deze gemeenten is het totaalcijfer der patroons G. 2899 : 3250 en dat der werklieden G. 528 : 4514. O. 351 : 3986

Men kan dezelfde berekening opstellen voor de Gemeenten van 20.000—100.000 inwoners. Ook hier hetzelfde verschijnsel, doch weder in afnemende mate. Men blijkt er langer dan in de kleinere gemeenten te blijven in de werkliedenklasse. Het aantal gehuwden in verhouding tot de ongehuwden neemt toe. Men vindt er in 't geheel 779 gehuwde werklieden en 1789 ongehuwde.

En eindelijk in de gemeenten boven 100.000 zielen waren 1347 bakkerswerklieden gehuwd en 1260 ongehuwd. Daar overtreft in geen enkele leeftijdsklasse het getal der patroons dat der werklieden; daar staan in het geheel tegenover 2607 werklieden slechts 575 patroons.

Deze cijfers leeren hoe gevaarlijk het is in de groote steden werkstakingen te beginnen in het bakkersbedrijf. In de kleine steden, vlekken en dorpen staan de plaatsvervangers bij duizendtallen gereed. Zelfs menige bakkerspatroon, die op een dorp een schamel bestaan heeft, zou blijken genegen te zijn als werkman in de groote steden een dienst te zoeken. Nu de bakkersvereenigingen in den Haag bij hare motie van 19 Dec. zich hebben beklagd over de mislukking harer werkstaking tengevolge van de tegenwerking der vakgenooten uit andere plaatsen, wijst dit er op, dat de vereenigingen met de vakgenooten elders geen voldoende rekening hebben gehouden.

En nu de levensduur.

Reeds voor de Gemeenten van meer dan 100.000 inwoners hebben wij gezien hoe weinig de cijfers per 1000 werklieden in iedere leeftijdsklasse van de middencijfers afwijken. Voor de kleinere gemeenten behoort men, wegens den overgang tot den ondernemersstand, m. i. de patroons en de werklieden samen te tellen, en te vragen wat de levensduur in het bakkersbedrijf in 't algemeen is. De patroons trouwens werken even goed des nachts als hunne ondergeschikten. Ziehier nu de drie klassen der kleinere gemeenten in Nederland:

a. GEMEENTEN VAN 20.000 TOT 100.000 INWONERS.

Leeftijdsklasse	16-17	18-22	23-24	25-35	36-50	51-60	61-65	66-70	71 en hooger.
Werklieden in het algemeen per 1000 . . .	75	162	57	243	217	87	28	16	8
Bakkersgezellen per 1000.	119	284	93	195	137	50	16	9	2
Bakkerspatroons en gezellen te zamen per 1000.	82	199	74	244	204	85	23	12	5

b. GEMEENTEN VAN 5000 TOT 20.000 INWONERS.

Leeftijdsklasse	16-17	18-22	23-24	25-35	36-50	51-60	61-65	66-70	71 en hooger.
Werklieden in het algemeen per 1000 . . .	70	183	66	249	202	88	29	19	12
Bakkersgezellen per 1000.	150	326	99	152	74	27	8	4	1
Bakkerspatroons en gezellen te zamen per 1000.	87	196	69	238	198	87	23	16	10

C. GEMEENTEN BENEDEN 5000 ZIELEN.

Leeftijdsklasse	16-17	18-22	23-24	25-35	36-50	51-60	61-65	66-70	71 en hooger.
Werklieden in het algemeen per 1000. . . .	74	191	73	247	192	88	38	20	13
Bakkersgezellen per 1000.	150	339	93	186	68	19	5	2	1
Bakkerspatroons en gezellen, per 1000. . . .	76	182	66	232	218	98	28	17	14

Aan mijne lezers laat ik thans de vraag over of deze cijfers recht geven tot de bewering dat in Nederland het bakkersbedrijf schadelijker is voor den levensduur dan de andere bedrijven in doorslag.

In de Economist van December jl. is medegedeeld, dat naar veler overtuiging ten opzichte van het bakkersbedrijf de tusschenkomst van den wetgever noodig zal zijn; doch waarop rust deze overtuiging?

Toen in Duitschland eene enquête werd gehouden naar de toestanden in het bakkersbedrijf, bleek het dat het euvel aldaar niet stak in den nachtarbeid, doch veeleer in den langen arbeidsduur. Bij Besluit van den Bondsraad van 4 Maart 1896 is de arbeidsduur in de bakkerijen, waar nachtarbeid verricht wordt (nl. tusschen $8\frac{1}{2}$ uur 's avonds en $5\frac{1}{2}$ uur 's morgens) geregeld. Het Besluit kan men vinden in Conrad's Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik, 1896, p. 404. Een kort overzicht er van is gegeven in de Economist van 1897, bl. 367. De hoofdbepaling is dat, zoo nachtelijke arbeid wordt verricht, de onafgebroken arbeid niet meer mag bedragen dan 12 uren en dat een onafgebroken rusttijd van minstens 8 uren moet worden verleend, een en ander met talrijke uitzonderingen.

Of in Nederland een wet tot beperking van den arbeidsduur in het bakkersbedrijf noodig is, zou enkel door een nader onderzoek kunnen worden uitgemaakt. Voorshands schijnt de nachtarbeid op zich zelf geen tusschenkomst des wetgevers te eischen. Dat men over dag werkt en des nachts slaapt, is een algemeene leefregel, waarvoor honderd gronden van doelmatigheid zijn aan te voeren. Doch het is ook niet meer dan een leefregel. Om bijzondere redenen behoort het in speciale beroepen vrij te staan om anders te handelen. Dergelijke beroepen zijn er in onze maatschappij bij menigte.

Indien zekere groepen van bakkersgezellen er prijs op stellen om te hunnen aanzien de algemeene leefregel weder in eere te brengen, dan zal waarschijnlijk in Nederland niemand, die voor de persoonlijke vrijheid eerbied koestert, hun streven veroordeelen. Vinden zij particulieren bereid om hun streven te steunen, wij wenschen hun hiermede geluk. Willen zij propaganda maken voor hun denkbeeld, zij hebben daartoe volle vrijheid. Doch te komen tot dwang ook jegens alle andere vakgenooten, — ziedaar een stap, tot welken zij den Nederlandschen wetgever vermoedelijk niet licht zullen overhalen.

Utrecht, Dec. 1897.

J. D'AULNIS DE BOUROUILL.